

**ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՏԱՐԱԲՈՎԱՆԴԱԿ Վ ԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԿԱՐԻՆԻ ԺՈՂՈՎԻ (633Թ.) ՄԱՍԻՆ**

Միջնադարյան Հայ աղբյուրները բաղմաբնույթ իրադարձությունների վերաբերյալ Հաղորդում են ասարարովանդակ, իսկ երբեմն էլ՝ իրարամերժ վկայություններ: Այս տեսակետից բացառություն է նաև Կարինի ժողովի պատմությունը: Ամենից առաջ՝ ժողովի թվադրման հարցը: Աբեհուր, Հովհաննես Դրասխանակերտցին և Ստեփանոս Տարոնեցին ընդհանուր ձևով են խոսում ժողովից, չնչելով որևէ տարեթիվ: VII դ. պատմիչ Հովհան Մամիկոնյանը տալիս է մի թվական, որը չի համապատասխանում պատմական իրողությանը: Գրեթե նույն թվականն առկա է նաև Դիրք թղթոց ժողովածուի մեջ պահպանված այսպես կոչված «Սակս ժողովոց» փաստաթղթում: Իսկ Ստեփանոս Օրբելյանն, ընդհակառակն, ճշգրիտ նշում է ժողովի տարեթիվը¹: Մի փոքր շեղվելով բուն նյութից, նշենք, որ պատմագիտության մեջ ևս տարբեր գիտնականներ տարբեր ձևով են թվագրում ժողովը, ինչպես օր. 622թ. (Ս. Հեֆել), 629 թ. (Մ. Ջամջյան, Հ. Գելցեր, Վ. Բոլոտով, Ֆ. Տուռնըբիզ), 631թ. (Է. Բրուքս, Ռ. Գրուսե), 632թ. (Գ. Վիլիամս), 633թ., (Ա. Տեր-Միքելյան, Յու. Կուլակովսկի, Հ. Ջորդան, Ժ. Գարիա): Պատմական իրականությանը համապատասխանում է, անտարակույս, վերջին տարեթիվը:

Համաձայն Սեբեոսի և Հովհաննես Դրասխանակերտցու, Հերակլիոս կայսրը (610-641) Հայաստան է ուղարկում զորավար Մթեծ Գնունուն, որը հայոց կաթողիկոսին է հաղորդում բյուզանդական

¹ «...զոր արար Յերակլ ի յինն ամի իւրոյ թագաւորութեանն», Յովհան Մամիկոնեան, Պատմութիւն Տարօնոյ, աշխատութեամբ և առաջաբանով Աշոտ Արաբիանյանի, Երևան, 1941, էջ 249:

² «...ապա զկնի ըմ ամի արար ժողով ի Կարնոյ քաղաքի (իմա Յերակլը) ...», Գիրք թղթոց, Թիֆլիս, 1901, էջ 221: Յերակլիոսի կայսրության հիշյալ տարեթվերին եզր Փառաժնակերտցին դեռևս հայոց կաթողիկոս չէր:

³ «...ահա յերրորդ ամի կաթողիկոսութեան սորա (իմա եզրի) ... հրաման եհան Յերակլ... զնալ ժողովիլ ի Կարնոյ քաղաք...», Ատեփաննոսի Օրբելեան Սիւնեաց արքեպիսկոպոսի Պատմութիւն նահանգին Սիսական, Թիֆլիս, 1910, էջ 112:

կայսեր պաճանջը. «... Երթալ նմա յերկիր սաՀամանացն Յունաց և Հաղորդել ւարինաւք ընդ կայսեր»⁴: Պաճանջի չիրագործման դեպքում կայսրը սպառնում էր ստեղծել Հակաթոռ կաթողիկոսութիւն: Այս սպառնալիքը Հարկադրում է Եղր Փառաժնակերտցուն գործել ըստ կայսեր ցանկութեան: Գրեթէ նոր էր Հակաթոռ քաղկեդոնական կաթողիկոսութիւնը վերացել Հայաստանում և Հայոց կաթողիկոսը, գիտակցելով պառակտման նույնտեսի վտանգ, Համաձայնում է կայսեր պաճանջին, խնդրելով վերջինից Հավատո մի ձեռնարկ: Այն շուտով ուղարկվում է: Ի դեպ, Ստեփանոս Տարոնեցին նշում է, թե Հերակլիոսն ինքն է կաթողիկոսից Հավատո դաժանութիւն խնդրում⁵:

Դաժանաբանական այս ձեռնարկում, որը, Համաձայն Սեբեոսի, գրված էր անձամբ կայսրի ձեռքով, նշույնով էին ղանաղան Հերակլա-ծողներ, «բայց ոչ էր նշույնով զժողովն Քաղկեդոնի»⁶: Վերջինիս Հիշատակութեան բացակայութիւնը փաստում են նաև Ստեփանոս Տարոնեցին և Հովհաննես Դրասխանակերտցին⁷: Այս Հանգամանքը ենթադրել է տալիս, թե Հայոց կաթողիկոսին տրամադրված դաժանաբանական բանձեր միակամութեան դաժանութիւնն էր, որում Քաղկեդոնը լռութեամբ էր անցնում և որով Հերակլիոսը ջանում էր վերացնել Հայկական և բյուզանդական եկեղեցիների միջև առաջացած վիճը:

Ընդհանրապես միջնադարյան բոլոր Հայ աղբյուրները վկայում են ժողովի՝ Կարինում գումարվելու պարագան: Միայն Սեբեոսն է Հաղորդում, թե «... գնաց կաթողիկոսն յերկիրն Ասորեստանի, ետես զթագաւորն և Հաղորդեցաւ...»⁸:

Կարինի ժողովը (633) Հայտնի է որպես Հայ-բյուզանդական եկեղեցական մի ժողով, ուր մի կողմից մասնակցում են Եզր կաթողիկոսը, Հայ եպիսկոպոսներ, վարդապետներ և աղատներ, մյուս կողմից՝ Հերակլիոս կայսրը և «յաճախագուլն իմաստասերքն Յունաց»⁹: Գի-

⁴ Սեբեոսի Պատմութիւն, Աշխատասիրությամբ Գ. Արզարյանի, Ե., 1979, էջ 131:

⁵ Ստեփանոսի Տարոնեցւոյ Ասողկան Պատմութիւն Տիեզերական, Ս. Պետերբուրգ, 1885, էջ 87:

⁶ Սեբեոս, էջ 132:

⁷ Հմմտ. Ստեփանոս Տարոնեցի, էջ 87, Յովհաննես Կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցւոյ Պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1912, էջ 77:

⁸ Սեբեոս, էջ 132:

⁹ «Սակս ժողովոց», Գիրք թոթոց, էջ 222:

տուն հույների մասնակցությունը վկայում է նաև Ստեփանոս Օրբելյանը: Դավանական նրբությունների մեջ հմուտ ոչ միարնակ հույն վարդապետների ներկայությունը ժողովում անհրաժեշտ էր համոզելու հայերին՝ իրենց վարդապետության մոլորության մեջ: Սակայն, մյուս կողմից, փաստեր կան նաև ժողովին՝ ասորիների մասնակցության մասին: Օրինակ, «Փոս առ Զաքարիայ», Թղթում վկայվում է, թե լացի հայերից ժողովին ներկա էին «... և այլևս բաղումս ի յասորոց»¹⁰: Նույն վկայությանը, հանդիպում ենք նաև Ստեփանոս Օրբելյանի Պատմության մեջ. «...հրաման եհան չերակլ ընդ աշխարհս Հայոց և Ասորոց դնալ ժողովիլ ի Կարնոյ քաղաք»¹¹: Այսպիսով, Սյունյաց պատմիչը և պատրիարք Փոտը միայն գիտեն ժողովին՝ ասորիների մասնակցության փաստը: Վերջինիս վավերականությունը դեռևս լիովին հաստատված չէ:

Ընդհանրապես հայ աղբյուրի պատմագրության մեջ (բացառությամբ իհարկե Ստեփանոս Օրբելյանի) չի խոսվում որևէ ժողովի մասին, ինչպես հարկն է: Սեբեոսի երկում կարդում ենք. «զնաց կաթողիկոսն... ետես զթագաւորն և հաղորդեցաւ ընդ նմա»¹²:

Ստեփանոս Տարոնեցին և Հովհաննես Դրասխանակերտցին ևս ընդհանուր ձևով են ներկայացնում Կարինի ժողովի իրադարձությունները: Վերջիններս ևս առավելապես ներկայացվում են որպես կաթողիկոսի և կայսրի միջև կայացած հանդիպում: Սույն աղբյուրներն առավել կանգ են առնում հիշյալ «հանդիպման» արդյունքների վրա:

Միջնադարյան շատ պատմիչներ փաստում են, որ 633թ. Կարինում տեղի ունեցած իրադարձությունից հետո Եզր կաթողիկոսը, ստանալով «պարգև զաղն Կողբայ... դարձաւ մեծաւ շքով ի տուն իւր»¹³: Նրանք որոշակիորեն նշում են կաթողիկոսի ստացած նյութական պարգևի փաստը: Ջխոսելով որևէ ժողովի մասին ինչպես հարկն է, սկսած Հովհաննես Դրասխանակերտցուց, հետագա պատմիչները ևս (Ստեփանոս Տարոնեցի, Վարդան Արեւելցի, Կիրակոս Գանձակեցի) դատապարտում են Եզր կաթողիկոսին և, վերջինիս գլխավորությամբ՝ հայբյուզանդական եկեղեցական միությունը որակում դավաճանություն:

¹⁰ «Թուղթ Փաւտայ պատրիարքի առ Զաքարիայ կաթողիկոս Հայոց Մեծաց», Православный Палестинский Сборник, т. XI, СПб, 1892, стр. 182.

¹¹ Ստեփանոս Օրբելյան, էջ 112:

¹² Սեբեոս, էջ 132:

¹³ Նույն տեղում:

Կաթողիկոսի արարքն ընկալվում է ոչ թե մի որոշում, վճիռ՝ կայացած եկեղեցական ժողովի արդյունքում, այլ՝ որպես Հետեանք տգիտության ե. խաբեության: Ինչպե՞ս Ստեփանոս Տարոնեցին է նշում. «... իսկ նոքա (իմա՝ Հայերը) իւրեւ տգետ գոյով աստուածային գրոց՝ խաբեալ խորամանկութեամբ Յունաց...»¹⁴:

Սակայն, ի տարբերություն այս աղբյուրների, Ստեփանոս Օրբելյանը մանրամասն մեկնում է ժողովի բանակցությունների գործընթացը:

Պետք է նշել, որ 633թ. Կաթինի ժողովը ներկայացնելիս միջնադարյան աղբյուրները դասակարգվում են գլխավորապես իրենց դավանաբանական բնույթին համապատասխան: Հակաքաղկեդոնական մեր պատմիչները վկայում են սոսկ Եղրի Հետ Հերակլիոսի Հանդիպման փաստը, անտեսելով ժողովի գումարման կարևորագույն պահը, փաստ, որ Հատկապես շեշտում են քաղկեդոնական ուղղվածության աղբյուրները (*“Narratio de rebus Armeniae”*՝ սկզբնաղբյուրը, «Փոտ առ Զաքարիոյ» Թուղթը, Արսեն Սափարացու «Վրաց և Հայոց բաժանման մասին» երկը): Միջնադարյան Հայ պատմիչները բնականաբար խուսափել են պատմել ժողովից, Եղրի դավանափոխությունը փորձելով վերագրել բյուզանդական կայսրի Հետ անձնական Հանդիպման, այդպիսով նվազեցնելով այս խնդրի էությունը և չհսկողորդելով վերջինիս ժողովական կարևորությունը: Ելնելով այս խնդրի շուրջ աղբյուրների հաղորդած տարաբնույթ վկայություններից, Յու. Կուլակովսկին ենթադրել է, թե Հայոց կաթողիկոսը դավանափոխվեց բյուզանդական կայսրի Հետ անձնական Հանդիպման Հետևանքով (ինչպես Սերբոսն է վկայում) և թե Կաթինի ժողովը տեղի ունեցավ միայն երեք տարի անց (ինչպես Ստեփանոս Օրբելյանն է նշում)¹⁵: Համաձայնողական այս մեկնությունն այնուամենայնիվ, մեր կարծիքով, կարիք ունի լուրջ հիմնավորման:

Իր Հերթին «Սակս ժողովոց» գրությունը վկայում է ժողովի գումարման փաստը, սակայն ընդգծում է, թե եզր Փառածնակերտցին Հենց այդ ժողովում ընտրվեց կաթողիկոս. «Եւ զեզր Հայոց կաթողիկոս հաստատէն»¹⁶, վկայություն, որն անտրակույս չի համապա-

¹⁴ Ստեփանոս Տարոնեցի, էջ 87:

¹⁵ Ю. Кулаковский, История Византии, т. III (602-717), Киев, 1915, стр. 131.

¹⁶ Գիրք քղոց, էջ 222:

տասխանում. պատմական իրողությունը, քանի որ եզրը մասնակցեց
Կարինի ժողովին արդեն որպես Հայոց կաթողիկոս:

... Կարինի ժողովը և Հայոց եկեղեցու միությունը բյուզանդական եկեղեցուն, իրագործված ժամանակի կաթողիկոս եզր Փստաժնակերտցու գլխավորությամբ, անշուշտ, տեղի ունեցավ առկա քաղաքական կացության հետեանքով: Արաբական շարունակ սպառնացող վտանգն աչքի առաջ ունենալով, Հայերն անհրաժեշտ համարեցին համագործակցել բյուզանդացիների հետ: Հայոց կաթողիկոսը, միևնույն ժամանակ, ձգտում էր թույլ չտալ հակաթու կաթողիկոսության ստեղծում. և կայուն պահել Հայոց կաթողիկոսության միասնականությունը: Այդու կողմից՝ նկատի առնելով բուլղարական համոզիչ այն տեսակետը, ըստ որի Հայոց կաթողիկոսին ներկայացվեց ոչ թե զուտ քաղկեդոնական վարդապետություն, այլ՝ միակամական, ապա միանգամայն բնական էր կաթողիկոսի միաբանությունը բյուզանդական դավանությանը, միաբանություն, որն անտեսում էր Քաղկեդոնի ժողովի որոշումները:

KARINE MELIKYAN

VARIOUS CONTENTS OF SOURCES ON THE MEETING OF KARIN (633)

Summary

The information reported by the medieval Armenian sources on different facts and events are usually various and sometimes even negative each other. From this point of view, the history of the meeting in Karin in 633 is not an exclusion. The information on that is differently introduced by the medieval historians.

It's important to mention that, according to the way of introduction of the content of events in Karin (633), the medieval sources are classified in connection with their religious character. Antikhalkedonian historians represent it just as a private meeting of the Byzantine Emperor Herakleous with the Katolikos Yezr Paraznaketsi. They neglected the fact of gathering of a meeting, which is especially mentioned by the sources with the sense of Khalkedonian purpose. The evidences and facts on the date, the previous decisions of the place of meeting, the participants of the meeting and other points are also differ.